

Aneta Bylak, Krzysztof Kukula
Katedra Biologii Środowiska
Uniwersytet Rzeszowski
ul. Zelwerowicza 4, 35–601 Rzeszów
abylak@univ.rzeszow.pl
kkukula@univ.rzeszow.pl

Received: 28.01.2013
Reviewed: 10.04.2013

NAJWYŻEJ POŁOŻONE STANOWISKO GŁOWACZA BIAŁOPŁETWEGO *COTTUS GOBIO* L. W KARPATACH POLSKICH

The highest station of miller's-thumb *Cottus gobio* L.
in the Polish Carpathians

Abstract: The highest station of miller's-thumb *Cottus gobio* L. in the Polish Carpathians is described. This species was observed within the Bieszczady National Park, in upper course of San river at the altitude of 665 m a.s.l.

Key words: Bieszczady Mountains, upper San river, fish, endangered species.

Głowacz białopłetwy *Cottus gobio* L. jest niewielka rybą denną o długości do 15cm. Ma maczugowate, zwężające się w części ogonowej ciało i szeroką, spłaszczoną grzbietobrzuszną głowę. Cechą budowy, odróżniającą go od pokrewnego głowacza przęgopłetwego *Cottus poecilopus* Heckel, jest brak ciemnych plam układających się w poprzeczne pasy na płetwach brzusznych i odbytovej. W Polsce głowacz białopłetwy jest stosunkowo liczny m.in. w rzekach przybrzeżnych Pomorza Zachodniego, karpaccich dopływach Wisły i sudeckich dopływach Odry. W Karpatach zasięg występowania obejmuje środkowe biegi rzek podgórskich, poniżej strefy występowania głowacza przęgopłetwego. W Polsce *C. gobio* jest gatunkiem zagrożonym (Witkowski i Terlecki 2000; Kukula i Sandor 2003; Witkowski i in. 2009; Kotusz 2012)

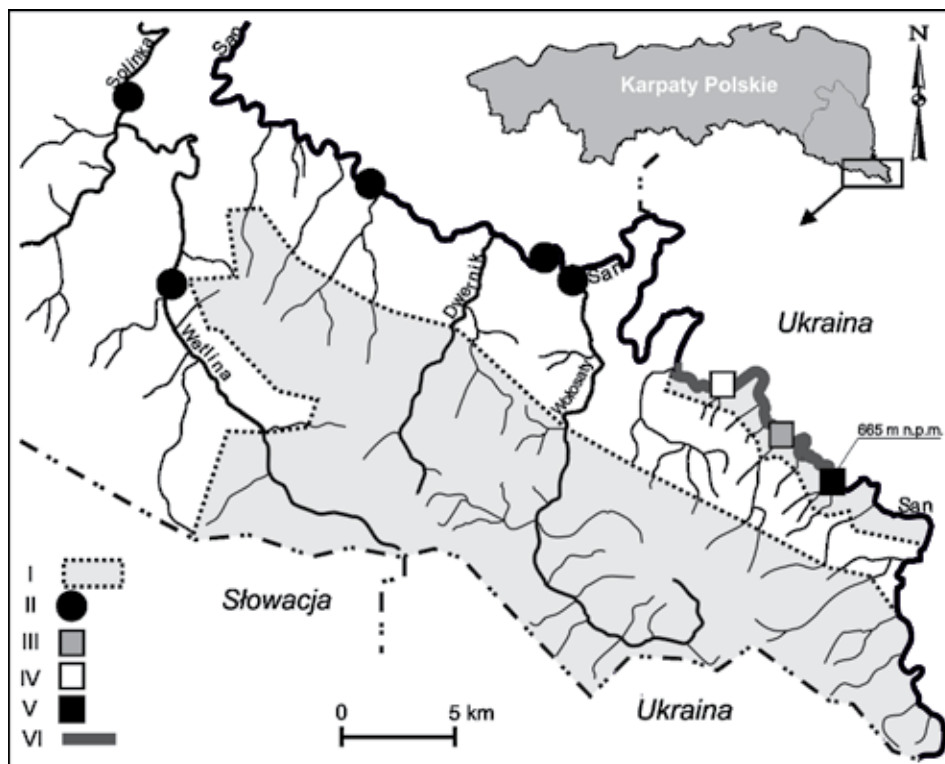
Pod względem wymagań siedliskowych głowacz białopłetwy należy do gatunków stenotopowych. Preferuje podłoże kamienisto-żwirowe, a unika miejsc porośniętych roślinnością i silnie nasłonecznionych. Żywi się głównie makrozoobentosem (Gaudin i Caillere 1990). W Polsce zasiedla cieki o stosunkowo szybkim przepływie, dobrym natlenieniu i chłodnej wodzie. Optymalnych siedlisk dostarczają mu rzeki o podgórskim, bądź wyżynnym charakterze, gdzie przewodnikami gatunkami są lipień *Thymallus thymallus* L. lub brzana *Barbus barbus* (L.), głowacz białopłetwy rzadziej występuje w wyższej strefie zdominowanej przez pstrąga potokowego *Salmo trutta* m. *fario* L. Głowacz białopłetwy uznawany jest za gatunek rezydentny, czyli w ciągu życia nie wykonujący wędrówek (Witkowski i Terlecki 2000; Kotusz 2012).

Znane z literatury najwyższe stanowisko występowania głowacza białopłetwego w Polsce znaleziono w Sudetach na wysokości 692 m n.p.m., w Dzikiej Orlicy (Witkowski i in. 2006). W Karpatach najwyższej położone stanowiska podawane są z Dunajca, gdzie głowacz białopłetwy występuje do wysokości Nowego Targu –ok. 600 m n.p.m. (Jelonek i in. 2009, Jelonek i Sobieszczyk 2009, Kotosz 2012). W Bieszczadach za górną granicę występowania przyjmowano wysokość 622 m n.p.m. (Kukuła i Bylak 2010).

W październiku 2012 roku w górnym Sanie, na poziomie torfowiska Tarnawa, prowadzono badania ichtiologiczne. Poławiano ryby na ponad 300 m odcinku, uwzględniając wszystkie potencjalne siedliska ryb. Wśród złowionych osobników stwierdzono dwa głowacze białopłetwe o długości (*TL*) 10,4 cm i ciężarze ciała 11,8 g oraz 12,2 cm i 18,6 g. Ryby te złowiono na odcinku z wodą o głębokości od 0,3–0,5 m; kamienistym dnem i wartkim prądem wody (Ryc. 1).

Odcinek Sanu będący w granicach Bieszczadzkiego Parku Narodowego jest objęty stałym monitoringiem i odłowy prowadzone są tam regularnie od piętnastu lat. W Sanie powyżej ujścia potoku Roztoki stwierdzano do tej pory jedynie głowacza przęgopłetwego. Natomiast poniżej, głowacz białopłetwy pojawiał się w odłowach dwukrotnie, ostatni raz w 2010 roku w pobliżu torfowiska Łokieć (Kukuła 1995, 2000; Kukuła i Bylak 2009, 2010).

Nowe, omawiane stanowisko znajduje się na wysokości 665 m n.p.m. i położone jest ok. 11 km powyżej ostatniego stwierdzenia gatunku w Parku (Ryc. 1). Prezentując w 2010 roku stanowisko głowacza białopłetwego w Parku w górnym Sanie podkreśliliśmy, że ze względu na wymagania tego gatunku, tam właśnie może przebiegać górna granica jego zasięgu (Kukuła i Bylak 2010). Najnowsze materiały wskazują jednak, że granica ta mogła się przesunąć znacznie w górę. Wskazywałoby to, że głowacz białopłetwy w sprzyjających okolicznościach może przemieszczać się na duże, jak dla rezydentnego gatunku, odległości. Badania w kolejnych latach powinny dać odpowiedź, czy granica zasięgu przesunęła się na stałe, czy też było to wyłącznie epizodyczne wydarzenie. Być może głowacz białopłetwy stanie się stałym elementem ichtiofauny całego górnego odcinka Sanu leżącego w obrębie Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Niestety obserwacje z 2012 roku wskazują, że intensywne połowy kłusownicze w Sanie prowadzone od strony ukraińskiej zagrażają nie tylko dużym rybom (pstrąg, kleń, świnka, lipień), ale także gatunkom mniejszym. Podczas naszych badań jesienią 2012 r. wyjątkowo czytelne były ślady połowów kłusowniczych. Ich najbardziej widocznym efektem był dramatyczny spadek liczebności ryb w miejscach, gdzie ryby występowały zawsze, np. u ujścia potoku Roztoki. Stosowana przez kłusowników metoda połowu spowodowała śmierć wielu ryb na odławianych przez nich odcinkach. Małe ryby, bez znaczenia gospodarczego, głównie ślizej *Barbatula barbatula* L. i głowacze *Cottus sp.*, znajdowano martwe w wielu miejscach na dnie rzeki.

Ryc. 1. Lokalizacja stanowisk występowania głowacza białopłetwego *Cottus gobio* L.; I – obszar Bieszczadzkiego Parku Narodowego, II – stanowiska poza obszarem BdPN, III – lata 90., IV – rok 2010, V – rok 2012, VI – zasięg gatunku.

Fig. 1. Localization of miller's-thumb *Cottus gobio* L. stations; I – territory of the Bieszczady National Park, II – stations outside the territory of BNP, III – 1990s, IV – AD 2010, V – AD 2012, VI – range of species.

Literatura

- Gaudin P., Caillere L. 1990. Microdistribution of *Cottus gobio* L. and fry of *Salmo trutta* L. in a firstorder stream. *Pol. Arch. Hydrobiol.* 37: 81–93
- Jelonek M., Sobieszczyk P. 2009. Natura 2000. Standardowy Formularz Danych. Obszar PLH120086. Górny Dunajec, GDOŚ: 1–8.
- Jelonek M., Sobieszczyk P., Pawlaczyk P. 2009. Natura 2000. Standardowy Formularz Danych. Obszar PLH120088. Środkowy Dunajec z dopływami, GDOŚ: 1–8.
- Kotusz J. 2012. Głowacz białopłetwy *Cottus gobio* L. W: Opracowanie tekstów przewodników metodycznych dla gatunków siedlisk przyrodniczych. Gatunki zwierząt – Ryby i minogi. IOP, Kraków: 100–114.
- Kukuła K. 1995. Ichtyofauna Bieszczadzkiego Parku Narodowego i problemy jej ochrony. *Roczniki Bieszczadzkie* 4: 123–142.

- Kukuła K. 2000. Fauna ryb rzek i potoków bieszczadzkich. Monografie Bieszczadzkie 9: 9–28.
- Kukuła K., Bylak A. 2009. Badania ichtiofaunistyczne w Bieszczadzkim Parku Narodowym w latach 1995–2008. Roczniki Bieszczadzkie 17: 267–281.
- Kukuła K., Bylak A. 2010. Głowacz białopłetwy *Cottus gobio* L. i świnka *Chondrostoma nasus* (L.) – nowe gatunki w ichtiofaunie Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Roczniki Bieszczadzkie 18: 429–431.
- Kukuła K., Sandor J. 2003. Fishes and lampreys. In: Witkowski Z.J., Król W., Solarz W. (ed.). Carpathian list of endangered species: 35–38.
- Witkowski A., Terlecki J. 2000. Głowacz białopłetwy *Cottus gobio* Linnaeus, 1758. W: Brylińska M. (red.) Ryby słodkowodne Polski. PWN, Warszawa, 444–447.
- Witkowski A., Kotusz J., Kuszniierz J., Popiołek M., Baldy K. 2006. Ichtyofauna polskich dopływów dorzecza Łaby. Roczn. Nauk. PZW 19: 25–45.
- Witkowski A., Kotusz J., Przybylski M. 2009. Stopień zagrożenia słodkowodnej ichtiofauny Polski: Czerwona lista minogów i ryb – stan 2009. Chroń. Przyr. Ojcz. 65: 33–52.